

pod red. J. Michalewicza,
Wstęp z: Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850-1939 (1954),
Kraków 1997, s. 423-427.

MIECZYŚLAW BARCIK

KOMISJA EGZAMINACYJNA DLA NAUCZYCIELI GIMNASTYKI W SZKOŁACH ŚREDNICH I SEMINARIACH NAUCZYCIELSKICH W KRAKOWIE (1894–1914)

I. Zarys dziejów komisji. Kancelaria i opis zespołu

I. 1. Zarys dziejów komisji¹

Ministerstwo Wyznań i Oświaty 10 IX 1870 r. wydało rozporządzenie o egzaminach dla kandydatów na nauczycieli gimnastyki w szkołach średnich i w zakładach kształcenia nauczycieli, będące podstawą tworzenia i działania w uniwersyteckich miastach komisji oceniających kwalifikacje zawodowe przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego². Komisje takie powołano w Wiedniu (1870), Grazu (1873), we Lwowie (1874) i w Pradze (niemiecka 1878, czeska 1896). W Krakowie Komisję Egzaminacyjną dla Nauczycieli Gimnastyki, powołano w wyniku usilnych zabiegów zarówno Rady Szkolnej Krajowej, wspieranej przez Namiestnictwo, jak i Uniwersytet Jagielloński. Zgodę na jej ustanowienie wyraziło Ministerstwo Wyznań i Oświaty w piśmie skierowanym 26 II 1894 r. do Henryka Jordana, którego mianowało przewodniczącym³. Komisja uzyskała organizacyjną samodzielność i uprawnienia instytucji państwowej zależnej od resortu oświaty, z którym kontaktowała się za pośrednictwem Namiestnictwa. Wbrew uniwersyteckim projektodawcom komisja stała się więc instytucją całkowicie niezależną od Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nie oznaczało to jednak zerwania więzi z uczelnią, a zwłaszcza związków personalnych. Komisja egzaminacyjna otrzymała pomieszczenie w gmachu Collegium Novum, a kwesura

¹ Działalność komisji omówił: Aleksander Orchowski, *Kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego w Krakowie w drugiej połowie XIX i na początku XX w.*, „Rocznik Naukowy”, [wyd.:] Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego w Krakowie, R. 2: 1962, Kraków 1964, s. 34–46, Rozdział II: *Działalność c.k. komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli gimnastyki w szkołach średnich i seminariach nauczycielskich w Krakowie.*

² *Dziennik Ustaw Państwa dla Królestw i Krajów w Radzie Państwa Reprezentowanych*, R. 1870, nr 116, s. 261–264.

³ Arch. UJ, sygn. KENG 2.

rozliczała jej rachunki. Wydział Lekarski UJ przedstawiał natomiast Ministerstwu Wyznań i Oświaty kandydatów na egzaminatorów komisji. Koszty jej utrzymania (wynagrodzenia za egzaminy i dla przewodniczącego, wydatki biurowe) pokrywało galicyjskie Namiestnictwo, przyznając na ten cel roczne dotacje.

Komisja krakowska rozpoczęła swoje czynności dopiero w październiku 1894 r., pod przewodnictwem bardzo zasłużonego propagatora wychowania fizycznego Henryka Jordana, profesora UJ (zm. 18 V 1907). Następnie do końca jej działania kierował nią Emil Godlewski mł. Oprócz nich egzaminatorami byli profesorowie i docenci UJ: Odo Bujwid, do 1910 r. wiceprzewodniczący komisji, Roman Nitsch (od 1911), Kazimierz Kostanecki (do 1904) i przejściowo Adam Bochenek (w 1903). Ustny egzamin z teorii, historii i metodyki gimnastyki oraz egzamin z praktycznej gimnastyki przeprowadzał od 1895 r. dr Stanisław Marian Tokarski, lekarz i nauczyciel na kursach gimnastycznych organizowanych przez Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Krakowie. Od 1913 r. w skład komisji egzaminacyjnej wchodził także: Zygmunt Wyrobek, dr Jan Bielawski i docent UJ Zygmunt Radliński⁴. Wytworzyła się ścisła więź między komisją a uruchomionym w 1895 r. Kursem Naukowym dla Kandydatów na Nauczycieli Gimnastyki w Krakowie. Wszyscy bez wyjątku egzaminatorzy komisji prowadzili wykłady lub ćwiczenia praktyczne na tym kursie⁵.

Pierwszy egzamin przed komisją złożył 13–14 X 1894 r. dr med. M. S. Tokarski. Oprócz egzaminu klauzurowego, kandydata do dyplomu obowiązywał egzamin ustny z anatomii i fizjologii, dietetyki i higieny wraz z wiadomościami o udzielaniu pierwszej pomocy w nagłych wypadkach, jakie mogą się zdarzyć w czasie ćwiczeń gimnastycznych. Egzamin obejmował również: teorię, historię i metodykę ćwiczeń gimnastycznych oraz egzamin praktyczny z gimnastyki⁶.

Obowiązujące od 1870 r. przepisy egzaminacyjne zostały zmienione rozporządzeniem Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 30 X 1913 r.⁷ Nastąpiło to w związku z modyfikacjami programu nauczania kursu gimnastycznego. Zakres wymagań wyraźnie rozszerzono. Egzamin teoretyczny obejmował wypracowanie pisemne klauzurowe i odpowiedzi ustne z następujących przedmiotów: anatomii i fizjologii człowieka (1), dietetyki i higieny ćwiczeń cielesnych w różnych okresach życia ludzkiego (2), pierwszej pomocy w nagłych wypadkach (3), historii i literatury z zakresu gimnastyki, szermierki i innych rodzajów ćwiczeń cielesnych (4), teorii i systematyki gimnastyki, budowy i urządzania sal gimnastycznych oraz boisk sportowych, znajomości przyrządów gimnastycznych (5), metodyki nauczania pływania (6). Egzamin praktyczny miał na celu ocenę sprawności

⁴ Arch. UJ, syg. KENG 2: nominacje członków.

⁵ Arch. UJ, syg. KENG 3: sprawozdania wykładowców.

⁶ Arch. UJ, syg. KENG 3: akta egzaminacyjne S. M. Tokarskiego.

⁷ *Dziennik Ustaw Państwa ...*, Rok 1913, s. 835–846.

kandydata w gimnastyce, łącznie z ćwiczeniami lekkoatletycznymi oraz grami i zabawami młodzieżowymi, szermierką i udzielaniem pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. Ponadto kandydat musiał złożyć przed Naukową Komisją Egzaminacyjną dla Kandydatów na Nauczycieli w Gimnazjach i Szkołach Realnych egzamin z języka wykładowego, w którym miał prowadzić nauczanie. W praktyce było to wolne tłumaczenie wskazanej rozprawy na język polski. Dopuszczono również możliwość łączenia egzaminu z wychowania fizycznego, jako przedmiotu pobocznego, z takimi naukowymi przedmiotami egzaminacyjnymi jak języki żywe, historia lub chemia. Z powodu wybuchu wojny (1914) nowe przepisy egzaminacyjne praktycznie nie weszły w życie. Zezwolono jednak na składanie egzaminów uzupełniających kandydatom, którzy kształcili się według poprzedniego programu. Egzamin uzupełniający obejmował wychowanie fizyczne w ujęciu teoretycznym oraz egzamin praktyczny tj. niesienie pierwszej pomocy, szermierkę, pływanie, gry i zabawy. Skorzystało z tej szansy 11 dyplomowanych nauczycieli oraz 2 kandydatów na nauczycieli wychowania fizycznego.

W latach 1894–1914 do egzaminów przystąpiło 98 kandydatów, z których 4 nie zdało lub przerwało egzamin. Następnym 4 kandydatom pragnącym je zdawać resort oświaty nie udzielił zgody na składanie egzaminu. Spośród 94 osób, które otrzymały dyplom kwalifikacyjny, 61 osób kształciło się wcześniej na krakowskim Naukowym Kursie Gimnastycznym, pozostali — na kursach towarzysztw gimnastycznych „Sokół” lub poza Galicją, m.in. w Pradze, Dreźnie i w Sztokholmie.

Do egzaminów dopuszczano absolwentów szkół średnich i seminariów nauczycielskich, a przede wszystkim zdawali je studenci i absolwenci uniwersytetów, rzadziej nauczyciele. W Krakowie dyplomy kwalifikacyjne uzyskiwali studenci UJ, przede wszystkim: Wydziału Filozoficznego (60 osób), Wydziału Lekarskiego (2 osoby) i Wydziału Prawa (1 osoba), ponadto lekarze (7 doktorów medycyny), wojskowi (1 nadporucznik) oraz nauczyciele szkół realnych (6 osób) i seminariów nauczycielskich (3 osoby). Niektórzy spośród nich, jeszcze przed złożeniem egzaminu kwalifikacyjnego uczyli gimnastyki w szkole, albo na kursach gimnastycznych organizowanych przez PTG „Sokół” w Krakowie np.: dr Jan Bielawski, Jędrzej Długopolski, dr Marian Doliński, Michał Kirkor, Kasper Nowak i dr Stanisław Marian Tokarski. W 1898 r. złożyła egzamin i uzyskała dyplom Jadwiga Mayówna, a w latach 1906–1914 kolejnych dziewięć kobiet⁸.

Z powodu wybuchu wojny światowej komisja egzaminacyjna zawiesiła swoją działalność, podobnie jak to uczynił naukowy kurs gimnastyczny, z polecenia (18 X 1914) Rady Szkolnej Krajowej. Likwidacja krakowskiej Komisji Egzaminacyjnej dla Nauczycieli Gimnastyki w Szkołach Średnich i Seminarfach Nauczycielskich, a raczej formalne jej rozwiązanie i przejęcie uprawnień od

⁸ Arch. UJ, syg. KENG 3; obliczenia na podstawie protokołów egzaminacyjnych.

1 IX 1921 r. przez Państwową Komisję Egzaminacyjną dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich nastąpiło na mocy rozporządzenia Ministerstwa WRiOP z 8 VII 1921 r.⁹

I. 2. Kancelaria i opis zespołu

Państwowa Komisja Egzaminacyjna dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich, jako spadkobierczyni działającej do 1914 r. Komisji Egzaminacyjnej dla Nauczycieli Gimnastyki w Szkołach Średnich i Seminariach Nauczycielskich, przejęła w 1921 r. pozostałe po niej akta¹⁰. W kancelarii komisji egzaminów nauczycielskich połączono je ze względów praktycznych z materiałami aktowymi Kursu Naukowego dla Kandydatów na Nauczycieli Gimnastyki, tworząc z nich jeden zespół archiwalny. Zanim tę mieszaninę aktową rozdzielono w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego na dwa odrębne zespoły, korzystali z niego badacze, sugerując w swych pracach, jakoby stanowiła ona jednolitą całość, na którą składają się *akta c.k. komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli gimnastyki i c.k. kursu naukowego gimnastyki dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich w Krakowie*¹¹.

Wyodrębnienie registratury aktowej komisji stało się możliwe, dzięki zachowanemu dziennikowi podawczemu. Po dokonaniu w 1995 r. ostatecznej rewizji tego zespołu, składa się on obecnie z 3 jednostek inwentarzowych (0,11 mb.). Ważne uzupełnienia tych akt, zwłaszcza o materiały aktowe dotyczące organizacji komisji, znajdują się w zespole akt Senatu Akademickiego (syg. S II 672).

⁹ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, R. 4: 1921, poz. 130, s. 286.

¹⁰ Arch UJ, syg. PKEN 18.

¹¹ A. Orchowski, *Kształcenie...*, s. 35, 69.